

6. ОСВІТЯНСЬКІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 504:330

Доц. Г.С. Гулик, канд. екон. наук;

доц. І.А. Дубовіч, канд. геогр. наук – НЛТУ України, м. Львів

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ОСВІТИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Звернено увагу на прогресуючу деградацію природного довкілля, виснаження природних ресурсів та екологічну небезпеку. Обґрунтовано, що досягти позитивних результатів в еколого-економічній, еколого-політичній та еколого-правовій системах можливо тільки через екологізацію освіти, що призведе до високого рівня підготовки фахівців та формування системи професійної компетентності відповідно до вимог концепції сталого розвитку. Розкрито сутність понять "екологізація", "екологізація економіки" та "екологізація освіти". Проаналізовано потребу розроблення заходів, спрямованих на забезпечення ефективної міжнародної співпраці у сфері екологізації освіти.

Ключові слова: екологізація, екологізація освіти, екологізація економіки, професійна компетентність, освіта для сталого розвитку.

Актуальність дослідження. Ставлення суспільства до природи у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., призвело у багатьох регіонах світу, зокрема і в Україні, до погіршення стану природного довкілля та великомасштабних біологічних змін. Відомо, що стан довкілля, якість природних умов для проживання населення залежить від ставлення людини до природи. Донедавна ставлення суспільства до природи мало виразно споживацький характер, де природні умови і ресурси сприймалися тільки як чинник, що впливає на розвиток економіки. Природньо, що подальший розвиток цивілізації стає неможливим без проведення належних змін у сфері еколого-економічної, еколого-політичної та еколого-правової культури. Ці зміни потрібно спрямовувати на ефективну охорону, раціональне використання та відтворення природних ресурсів для забезпечення екологічної безпеки і створення сприятливих природних умов для життя нинішнього та наступних поколінь. Успішне впровадження таких змін залежить від якісного рівня підготовки фахівців і формування системи професійної еколого-економічної, еколого-політичної та еколого-правової компетентності в руслі вимог концепції сталого розвитку. Досягти цих позитивних результатів можливо тільки через екологізацію освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні рекомендації з питань екологізації освіти певною мірою висвітлено у наукових працях таких вчених: Ю.Ю. Туниці, І.М. Синякевича, Л.С. Гринів, Т.П. Галушкіної, Є.В. Мішеніна та ін. Проте в опублікованих наукових працях частково досліджено теоретико-методологічні особливості та механізм практичної реалізації екологізації освіти.

Метою роботи є теоретико-методичні та практичні особливості екологізації освіти.

Виклад основного матеріалу. Впродовж останніх десятиріч світова спільнота дедалі виразніше усвідомлює відповідальність людини за прогресу-

ючу деградацію природного довкілля, виснаження природних ресурсів та екологічну небезпеку. Про це свідчить низка важливих міжнародних конференцій (Стокгольм (Швеція) – 1972 р., Ріо-де-Жанейро (Бразилія) – 1992 і 2012 рр., Йоганнесбург (Південно-Африканська Республіка) – 2002 р. та ін.), проведених під егідою Організації Об'єднаних Націй, а також підписання низки міждержавних угод у сфері екологічної безпеки, охорони довкілля, використання та відтворення природних ресурсів.

Найбільш актуальними екологічними проблемами, які сьогодні постали перед людством є: зміни клімату, забруднення довкілля, нестача питної води, знеліснення, опустелювання, зменшення біорізноманіття тощо. Через сукупність цих екологічних проблем, проживання населення в багатьох регіонах світу стає дедалі складнішим. Зокрема, в Україні екологічно чистою вважається тільки 6 % її території [10]. На нашу думку, основною причиною екологічної ситуації, що склалася в Україні, є відсутність належного рівня екологічної грамотності та свідомості громадян і практичної реалізації державної екологічної політики та права. Про це свідчать і результати проведеного фахівцями Єльського університету (США) у 2012 р. дослідження, за 25-ма показниками, що характеризують дієвість державних політик у країнах світу щодо збереження екосистем. Із результатів цього дослідження випливає, що Україна за міжнародним рейтингом екологічних досягнень займає 102 позицію з-поміж 132 країн світу [10].

З цього випливає, що серед основних проблем, які негативно впливають на довкілля, можна виокремити такі: недостатнє розуміння суспільством пріоритетів щодо належної охорони, раціонального використання та ефективного відтворення природних ресурсів; недотримання екологічного законодавства; відсутність реалістичної стратегії та дієвого механізму щодо поетапного переходу до сталого розвитку тощо.

Відомо, що ставлення людини до природи залежить від рівня її екологічної грамотності, екологічної культури та екологічного виховання. Саме тому належна теоретико-методологічна розроблення екологізації освіти та її практична реалізація є пріоритетною та актуальною. Для розкриття сутності екологізації освіти необхідно проаналізувати визначення понять "екологізація" загалом та "екологізація економіки" зокрема.

Під екологізацією розуміють процес насичення екологічними (природоохоронними) вимогами: знань та умінь фахівців; управлінських рішень; характеристик новостворюваної техніки; проектів будівництва і реконструкції виробничих об'єктів та інфраструктури; виробничих технологій; програм політичних партій; суспільної свідомості тощо. Спорідненою сутністю екологізації є формування екологічної економіки як нового, екологічно безпечного способу господарювання та безпечних умов для життя людини. Далекосяжною стратегічною метою в цьому напрямі є формування екологічної цивілізації [8, с. 114]. Що розуміють під екологічною цивілізацією? Екологічна цивілізація – це суспільство з немеркантильним еколого-економічним способом мислення та господарювання, майбутня історична епоха переходу людства від ірраціональної односторонньої експлуатації природи до раціональної співпраці людини з природою.

Офіційно ініціативу формування екологічної цивілізації вперше було проголошено в Китаї у 2007 р. [8, с. 116].

Стосовно поняття "екологізація економіки", на цей час є різні підходи щодо його тлумачення:

1. Узгодження способу господарювання (виробництва і споживання матеріальних благ і послуг) із законами природи, який є необхідним, хоча і вкрай складним та суперечливим процесом, кінцевою метою якого має стати реформування економічної системи відповідно до екологічного імперативу [5, с. 206].
2. Процес перетворення економіки, спрямований на зменшення інтегрального еколого-деструктивного впливу процесів виробництва і споживання товарів та послуг у розрахунку на одиницю сукупного суспільного продукту [8, с. 230].
3. Процес впровадження і реалізації принципів раціонального природокористування та мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище під час здійснення антропогенної діяльності [6].
4. Процес введення екологічного фактора в аналіз економічних показників розвитку [11].
5. Наповнення екологічними вимогами усіх сфер виробничо-господарської діяльності людини з метою попередження або пом'якшення негативного впливу на природне середовище [8, с. 114].

На нашу думку, екологізація економіки – це процес впровадження відповідної еколого-економічної, еколого-політичної та еколого-правової системи, що забезпечує належну якість довкілля, ефективне використання, охорону та відтворення природних ресурсів, а також екологічну безпеку на всіх рівнях (національному, регіональному і глобальному), відповідно до вимог концепції сталого розвитку [3]. Враховуючи сутність термінів і понять "екологізація" та "екологізація економіки" сформульовано різні визначення екологізації освіти:

1. Насичення навчальних програм підготовки фахівців усіх напрямів екологічними вимогами з метою формування еколого-економічного способу мислення в заміні однобокого традиційного економічного мислення [8, с. 114-115].
2. Цілеспрямоване формування еколого-економіко-правової культури та еколого-виховного процесу учнів та студентів [4].
3. Тенденція проникнення ідей, понять, принципів екології в структуру підготовки спеціалістів різного профілю: педагогів, лікарів, економістів та ін., які повинні мати навички практичної діяльності, котрі необхідні їм для різних видів експертизи, розрахунків, проектної та природоохоронної діяльності; вміння застосовувати свої фундаментальні та прикладні знання у передбаченні і профілактиці екологічних і будь-яких техногенних катастроф і нещасних випадків; володіти знаннями, технологією, прийомами й ефективними методами швидкого і професійного реагування на критичні ситуації, їх передбачення [12].

Сьогодні у прийнятті соціально-економічного плану розвитку ще залишається домінуючим економічний інтерес, а не еколого-економічний. Така модель ставлення людини до природи є загрозливою щодо реалізації новітнього

екологічного мислення, яке досягається завдяки екологізації освіти. На нашу думку, екологізація освіти – це цілеспрямований навчальний процес підготовки учнів і студентів щодо формування у них належного еколого-економічного, еколого-політичного й еколого-правового світогляду та професійної компетентності відповідно до вимог концепції сталого розвитку.

Таким чином, екологізація освіти в Україні повинна формуватися на принципах екологічної економіки (комплексності кількісного обліку і вартісної оцінки всіх компонентів природного життєвого довкілля та природних ресурсів на тій чи іншій території або акваторії у їх взаємозв'язку; переваг або врахування дефіцитності окремих компонентів та умов природного довкілля і природних ресурсів; регіональної диференціації оцінок, який передбачає різний рівень оцінювання якісно однакових умов довкілля і ресурсів; динамічності абсолютних оцінок у часі; врахування бумеранг-ефектів) [13, с. 120-121], екологічної політики (посилення ролі екологічних норм у системі державного управління України для досягнення рівності трьох складових розвитку (соціального, екологічного, економічного); врахування екологічних наслідків у прийнятті управлінських рішень; міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін та ін.) [7] та екологічного права (нормативно-правові акти для забезпечення обґрунтованого еколого-економічного взаємозв'язку суспільства і природи; соціальної справедливості, законності в екологічній галузі та ін.) [2, с. 12-14].

Вістря екологізації освіти в Україні має бути спрямованим на підвищення рівнів екологічної грамотності, свідомості та культури населення, нових поглядів суспільства у відносинах з природою, еколого-економічної, еколого-політичної та еколого-правової відповідальності перед нинішнім і майбутніми поколіннями. Отже, мета екологізації освіти полягає в забезпеченні належними еколого-економічними, еколого-політичними та еколого-правовими знаннями, які б відповідали умовам реалізації концепції сталого розвитку. Екологічні проблеми можна вирішити тільки з участю фахівців усіх сфер людської діяльності та відповідним рівнем знань в еколого-економічній, еколого-політичній та еколого-правовій сферах.

Оскільки екологічні проблеми є глобальними, то відповідно екологізація освіти має міжнародне значення. З цього випливає потреба в розробленні заходів, спрямованих на забезпечення ефективної міжнародної співпраці у сфері екологізації освіти. У цьому напрямі повинні активно співпрацювати всі держави. Зазначимо, що у 2005 р. ЮНЕСКО проголосило десятиріччя ООН з освіти для сталого розвитку (2005-2014 рр.), розглядаючи освіту як один з ключових чинників досягнення сталості. Це поклало початок широкому міжнародному процесу в галузі освіти, спрямованого на сприйняття та реалізацію концепції сталого розвитку.

Питання екологізації, екологізації економіки та екологізації освіти вперше було висунуто на конференції ООН з охорони природи, яка відбулася 1972 р. у Стокгольмі (Швеція). Актуальність і важливість цих питань обговорювали на глобальному рівні, зокрема, на міжнародних конференціях з еколого-економічних питань, що відбулися під егідою ООН у Бразилії (Ріо-де-Жанейро, 1992 р. і 2012 р.), Південно-Африканській Республіці (Йоганнесбург, 2002 р.) та

ін. На цих конференціях окреслено нові шляхи міжнародної співпраці, в яких відображені інтереси всіх держав світу щодо екологізації економіки, освіти тощо [3]. Відповідно до міжнародних конференцій ООН, пріоритетним завданням людства має стати формування населення планети з високим рівнем екологічної грамотності, свідомості й культури.

Екологічна грамотність, свідомість та культура не виникають стихійно. Успішних результатів у цьому напрямі можна досягти тільки шляхом цілеспрямованої підготовки громадян, тобто через екологізацією освіти. Водночас, екологізація освіти дасть змогу сформувати суспільство з високим рівнем екологічної культури і поведінки, перейти на шлях сталого розвитку, зберегти природні умови для існування людської цивілізації.

Екологізація освіти дає змогу формувати в учнів і студентів екологічний світогляд та екологічну культуру, що й забезпечує екологічне виховання та формування екологічної свідомості. Саме тому екологізація освіти є необхідною умовою для подальшого розвитку освіти загалом. Таким чином, екологізація освіти постає як базова, стратегічна основа для подолання екологічної загрози, а також формування умов екологічно безпечного життя людини.

Екологізація освіти є вкрай важливою складовою модернізації освітньої системи, як в Україні, так і в інших державах. Екологізація освіти сприяє становленню нової парадигми у відносинах суспільства і природи, формуванню відповідної екологічної культури та екологічної свідомості, а також поступовому втіленню концепції сталого розвитку.

Таким чином, тільки належне втілення екологізації освіти може забезпечити високий рівень екологічної грамотності суспільства. Екологізація освіти повинна стати основою усієї системи освіти, а її поняття та сутність має змінюватися відповідно до соціально-економічних умов, змін клімату та стану проблем довілля.

Висновки:

1. Основною причиною погіршення екологічної ситуації, як в Україні, так і в інших державах, є відсутність належних механізмів практичної реалізації державної екологічної політики.
2. Досягти позитивних результатів в еколого-економічній, еколого-політичній та еколого-правовій системах можливо тільки шляхом екологізації освіти, підготовки фахівців та формування системи професійної компетентності відповідно до вимог концепції сталого розвитку.
3. Екологізація освіти повинна бути спрямована на підготовку фахівців високого рівня знань в еколого-економічній, еколого-політичній та еколого-правовій сферах, підвищення рівнів екологічної грамотності, свідомості та культури населення, нових поглядів суспільства у відносинах з природою, відповідальності перед нинішнім і майбутніми поколіннями.

Література

1. Гринів Л.С. Екологічна економіка : навч. посібн. / Л.С. Гринів. – Львів : Вид-во "Магнолія 2006", 2010. – 358 с.
2. Дубовіч І.А. Екологічне право України (курс лекцій) / І.А. Дубовіч. – Львів : Вид-во НЛТУ України, 2007. – С. 147.

3. Дубовіч І.А. Теоретико-методичні та практичні засади реалізації екологізації економіки / І.А. Дубовіч, Н.А. Юзич // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.4. – С. 196-201.
4. Дубовіч І.А. Концептуальні теоретико-методологічні та практичні засади транскордонного еколого-економічного співробітництва України з ЄС / І.А. Дубовіч // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Механізм регулювання регіонального розвитку в Україні : зб. наук. праць / ІРД НАН України. – Львів, 2014. – Вип. 5 (109). – С. 205-212.
5. Екологічна Конституція Землі. Методологічні засади / за ред. акад. НАН України, д-ра екон. наук проф. Ю.Ю. Туниці. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – 440 с.
6. Екологізація економіки. Природопользование. Региональная экономика. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.voronova-on.ru/prirodopolzovanie/ecoloecon/index.html>.
7. Закон України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" (від 21.12.2010 р.). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.gov.ua>.
8. Лїсотехнічний термінологічний словник: український, російський, англійський / за ред. Ю.Ю. Туниці, В.О. Богуслаєва. – Львів : Вид-во "Піраміда", 2014. – 967 с.
9. Мельник Л.Г. Екологічна економіка : підручник. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.] / Л.Г. Мельник. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2003. – 348 с.
10. Напрямки державної політики щодо екологізації національної економіки. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.niss.gov.ua/articles/807/>.
11. Проблемы экологизации экономики и экономики экологии. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=7782123.
12. Совгіра С. Тенденція проникнення екологізації у зміст освіти та навчальне середовище / С. Совгіра. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/20/visnuk_28.pdf.
13. Туниця Ю.Ю. Екоєкономіка і ринок: подолання суперечностей / Ю.Ю. Туниця. – К. : Вид-во "Знання", 2006. – 314 с.

Гулык Г.С., Дубович И.А. Экологизация образования: теория и практика

Обращено внимание на прогрессирующую деградацию окружающей среды, истощение природных ресурсов и экологическую опасность. Обосновано, что достичь позитивных результатов в эколого-экономических, эколого-политических и эколого-правовых системах возможно только путем экологизации образования, что приведет к высокому уровню профессиональной компетенции в соответствии с концепцией устойчивого развития. Раскрыта сущность понятий "экологизация", "экологизация экономики" и "экологизация образования". Проанализирована необходимость разработки мер, направленных на обеспечение эффективного международного сотрудничества в области экологизации образования.

Ключевые слова: экологизация, экологизация образования, экологизация экономики, профессиональная компетенция, образование для устойчивого развития.

Gulyk G.S., Dubovich I.A. Greening of Education: Theory and Practice

Attention is paid to the progressive degradation of the environment, depletion of natural resources and environmental hazards. It is justified that achievement of positive results in ecological and economic, environmental and political, environmental and legal systems is only possible through greening of education, which leads to a high level of professional training and forming of the professional competence in accordance with the requirements of sustainable development concept. The essence of the concepts of greening, greening of the economy and greening of education is explained. The need to develop measures to ensure effective international cooperation in the field of greening of education is analysed.

Key words: greening, greening of education, greening of the economy, professional competence, education for sustainable development.